

Tvorbou Jiřího Wolkra dějstvuje se před našimi zraky typický děj básnický: typický, a právě proto navýsost řídký a vzácný: obroda a obnova světa a života. Děj, který se odehrává jen několikrát za století: *ver sacrum* tvořivosti básnické.

Než přišel on, ležel svět před zraky jeho generace bezmála mrtvý: starý, okoralý, ztuhlý, ssedlých a pevných tvarů, rozškatulkovaný v pojmy, zákony, konvence; samá hrana, hranice, mez, obmezení, tlak a útisk. Přišel Wolker a hle, pod jeho zrakem jihne hned, kapalní, teče a plyne všecko; všecko pod dotykem jeho kouzelné hůlky vře, kypí a šumí, plane a tryská: sám vír a žár, sama výheň a záplava. Z mrtvých věcí stávají se naráz ohniska a vývařiska světla, něhy, milosti, lásky. Ty boří a přetavují starý a pevný tvar ve výlev a vlnu milostného polibku... Zkadeřeně jezero takových teplých polibků je jeho první kniha.

Hle, takový kouzelný zrak vlastnil Jiří Wolker! Právě proto byl básník tvůrce. Takový zrak vlastnili před ním Shelley a Walt Whitman a budou vlastníci až do skonání světa všichni tvůrčové básníci.

Proto jsme mu vděční: učinil nás diváky tohoto tajemného předpokladu světa a života. A víc než diváky: *spoluherci*, *spoluvůrci*. Naslouchajíc mu, proměňovali jsme se sami ve své podstatě: vystupovali jsme ze své staré chladné bytosti, odklá-

1 - Předneseno při matinée, které Vinohradské divadlo pořádalo k uctění památky † Jiřího Wolkra.

235 dali jsme ji jako zvetšelé roucho a proměňovali se v něco nového, žhavého, mladého a jarého; za duši skeptickou dostávali jsme duši věřící, za duši logickou duši magickou. Vstupovali jsme na chvíli do jakési bytosti vyšší, stávali jsme se na čas jejími celami a podílíky. Věru, můžeme ke chvále Wolkrově říci totéž, co praví u Platona Alkibiades ke chvále Sokratově: Když ho poslouchám, srdce mi tluče a slzy se mi řinou při jeho řečech ještě více než blouznivcům korybantským... těm blouznivcům, do nichž, jak víte, vstupoval na chvíli bůh.

První kniha Wolkrova, *Host do domu*, je dílo jinocha. Mladé smysly básnickovy, který se nazývá sám na počátku své knihy chlapcem, vyšly na výboj a udivují se samy sebou, opájejí se samy svou dobovatelskou mocností. Básník objevuje krásu, velkost, úžas ve věcech nejmenších, nejubožejších, zcela všedních a nepatrných. Nikoli: svět není posud odbožštěný, mezi nebem a zemí nezeje propast, není přetržena mezi nimi šňůra pupečná. Kdo vám to namlouval, lhal! Jako u starých mythických básníků řeckých Eros poletuje mezi nebem a zemí a spojuje je, stejně u Wolkra jednotí je láska; splývají v její bezebřehosti. Nebe sestupuje u něho neustále na zem, věci stoupají u něho neustále na nebe. Jako jiní v moři vzduchu, tak my žijeme zde v moři zázraků. Bůh sestupuje stále na svět, ne, lépe: žije v něm a mezi námi zcela všedně a důvěrně. Někdy přijde k Wolkrovi za práh jako žebrák „s mošnou a holí. / Spal asi na seně, / vonělo z něho jak z červnových polí“; až se Wolker ožení a bude mít ženu a „dvanáct synů jako dvanáct břízí“, jest si docela jist, že „až se zšeří, / Pánbůh bude chodit k nám na večeri“. Narodil se nový člověk a kdože na něho nedýchá? Nikdo jiný než Bůh. „Že se narodil z rány, / tak na něj dýchají, tak jej zahřívají, / z jedné strany krev / a Pánbůh z druhé strany.“ S Bohem je Wolker zcela familiérní. Klidně řekne: „Pánbůh je dlužen mi radostnou, červenou holku.“ Žádná mystika v obvyklém smyslu slova: nijaký spiritualism, nijaké kadidlové mlhy, extase a jiné ingredience starých pověstných kuchařských receptů básnických: Míň, mnohem míň, a právě proto víc, nekonečně víc:

pouhá, samozřejmá skutečnost, kterou přijímáš klidně, jako by musilo být právě tak a ne jinak. Andělé procházejí se mezi lidmi a chodí nejen po hřbitovech „obvázat hroby, které se ještě nezajizvily“, nikoliv: někdy se schovají třeba do domu, před nímž stojí tři zamoklí městští prochazeči: „Tento dům / je třeba svatý jako evangelium / a za těmito dveřmi může bydlet archanděl Gabriel.“ Věci v tomto světě nejsou právě mrtvé věci, nýbrž mlčeliví soudruzi člověka a „dívali se na nás / jak věrní psi pohledy soustředěnými“, čekající dobrého slova a pohlázení. Smutné věci a smutní lidé jsou v tomto světě jen proto, aby se poznali naposledy jako klam a omyl a aby pak „radost byla ještě větší“. V tomto světě není smrti, není mrtvých: Smrt — to jsou jen „bílá boží muka / na rozcestí, v poli“, u nichž si na chvíli odpočineš. Hřbitov? Jednou „dvě lavičky pro milence / a děti, co na hrobech hrají si / na mámu a na tátu“; a podruhé — v překrásném „Pohřbu“ z Těžké hodiny — zahrada zelená, do níž se sejou nejdražší semena, „aby rostla“, neboť „z tohoto světa nic se neztratilo / a nic se neztratí. / Svežené zrno v chléb se obrátí“.

Host do domu jsou saturnálie ducha, mluveno s Novalisem, kdy čím divočeji, čím pestřeji, tím lépe. Může se zdát tato kniha někomu snad příliš roztěkaná a hravá přemírou něhy, lásky, zdobnělin, mazlivostí některých čísel. Snad. Ale nezapomínej také, že byla nutnou podmínkou knihy druhé právě tato široká rozbihavá důvěřivost. Je tu idyla před bojem; boj přihlásí se záhy. Zlatý věk chlapectví bude vystřídán záhy železným věkem mužným; věk Saturnův věkem Jupiterovým. Kde se Host rozbihá snad chvílemi do příliš jevové extensivity, zabíhá Těžká hodina místy velmi hluboce do intensivity.

Těžká hodina? Ano, to je ta chvíle mučivého přechodu, praví básník, kdy dětské srdce mu zemřelo a mužovo srdce posud se nenarodilo, kdy „jedno srdce jsem pohřbil a druhé ještě nemám“. Mužovo srdce, po němž toužil, byly Wolkrovi „ruce a mozoly, / které se krví svou do cihel probolí“, tedy ruce, které jsou užitečné trpícím bližním. Svět není nyní Wolkrovi nebeskou loukou pro

pastvu očí a jejich radost, je mu nyní bitevní pole a básník je převrací krvavým rydlem. „Ztvrdneš, — zpřísníš, — zledovíš,“ věští nyní sám sobě do budoucna básník poněkud programově. A někdy zpřísněl a zledověl opravdu až příliš na básníka. Nestačí mu nyní jaro skutečné, rozlité před ním v celém svém milostném a pomíjivém jevu, myslí hned před ním skoro alegoricky na „jaro jiného milování, / jež čeká teprv své vybojování“. Sny nejsou nyní proto, aby kvetly a zrály, nýbrž proto, aby byly zabíjeny. „Svatí drží v rukou lilie, / muži kladiva a meče; / když velké sny se zabíjejí, / mnoho krve teče.“ Básník stává se aktivistou. Touží býti užitečný, touží býti vojákem, který chce vybojovati lidstvu nový lepší svět, „neb jeho květiny mírné a veselé / vyrostou na hrotech mečů, / na stvolech z ocele“. Z lásky a tónů vystaví do polí silnici, běžící na všechny strany, aby všichni trpící rozloučení milenci mohli se na ní sejít. Starost, aby byl dosti statečný, dosti mužný, aby zachoval v umírání ten zhrdavý stoicism vignyovského vlka jako jeho děd, aby nezemřel jako jeho bába v posteli, nýbrž „jak voják s bodlem a ručnicí, / do srdce raněný granátem“, jej nyní posedá. „Bolest přemoci je víc než trpěti,“ praví nám nyní, jako by stanul před námi v jakémsi stoickém postoji. Lidsky jest to jistě velmi čestné, ale básnicky neznamená to vždycky zisk. Rachotivý motor vůle jako by přehlušoval líbeznou stříbrnou hudbu milostného vnitřního pramene, jako by rozrušoval spanilý nazíravý klid básnické tvořivosti; básník dostává se někde do nebezpečné blízkosti rétoriky a heslovosti.

Na štěstí těžiště knihy není v těchto číslech, nýbrž v oněch básních, v nichž rozvíjí unanímism své první sbírky v jakýsi náboženský kolektivism, kde nás včleňuje v nového boha, kterého cítí v sobě i nad sebou. Kolektivnost Wolkrova není v těchto několika nejlepších číslech jeho díla ani věcí programu, ani věcí vůle nebo rozumové úvahy. Wolker prostě jak rostl, vrůstal řekl bych jakousi logikou hmatu opravdu v novou nadlidskou bytost hromadnou; jak tvořil, dotvářel se opravdu nového nadosobního objektu. Přetvořoval se spontánně, prací zvnitř navenek,

v děje a procesy společensky básnické, sociálně kultistické, poněvadž jinak a jinudy nemohl růsti. Básně, básnil bezděky funkci společenskou. Řekl bych, že byl rozená včela lidská, která má zákon hromadnosti v krvi, ne v hlavě jako theorema, nýbrž v hrudi jako rytmus svého dechu; slyší jej všude, i když je postavena na výspu úplné osamělosti, a sleduje jej, poněvadž nesledovati ho bylo by pro ni rovno smrti.

A tak stvořil v několika nejlepších svých číslech náběhy k nové poesii opravdu sociální, která má něco z náboženské melodie a z náboženského kultu nových mladých rozezpívaných obcí a hromad společenských, — poesii sociální, která je zároveň první hebká tkáň nového sociálního těla.

Nyní teprve vidíš, že je opravdu básník v přísně nesmluvném tvůrčím smyslu toho slova. Svět úplně *zlidštil*, *zanthropomorfoval*; připodobnil jej cele zákonu, řádu, tváři svého nitra. I přírodu musí nyní viděti sub specie člověka, a sice *svého* zamilovaného člověka — dělníka, pracovníka, jehož pratypr nosí ve své hrudi —, aby jí rozuměl, aby ji pochopil. Přímo klasický doklad toho jest jeho krásné „Moře“. Hledá je na břehu ostrova Krku, marně, poněvadž nic mu neříká jeho pouhý zrakový jev; nenalezne ho ani jako sentimentální abstrakci viděnou prostředím churavých dívek; pochopí je, až když zapadne jako prostý veselý dělník v neděli do marinářské hospody, rovný mezi rovné sobě, mezi námořníky, bárkaře, rybáky, až když je spatří ztělesněné v lidech, kteří žijí s ním, v něm, z něho. „Moře jsme my, dělníci zvlněných svalů, cizí i zdejší, / my, skutečnost jediná, skutečnost nejskutečnější!“ To není alegorie, to není abstraktum. Přímo zrakem můžeš tu zírat, jak se pění a šumí před básníkem toto lidsky přírodní kolektivum jako zcela určité *konkretum* vyvolané jako nové jakési zvíře, nepopsané posud v žádné zoologii společenské ve všech zvláštnostech svého těla i výrazu.

A téhož rázu jsou jeho krásné sociální balady jako „O nenarozeném dítěti“ nebo „O očích topičových“, zároveň tak monumentální i tak konkrétní, v nichž našel, po prvé po Erbenovi, novou melodii, nový sklad paralelismů smyslových i duchových,

novou legendu prsti a země, první celý jakéhosi nového mythu, zcela různého svou stavbou od mythů posavadních. (Pomáhá si sice sem tam refrénovou ražbou wildovské žalární balady, ale to je vcelku vnějškové.) Tento nový mythus jest založen v jakémisi transformismu všeho živého se vším živým, v jakési souvztažnosti a záměnnosti všeho v mediu nové víry a lásky všelidské, nového společenského a kosmického enthusiasmu. Ve světle lamp elektrických svítí zornice osleplých zraků topiče elektrárenského; dítě násilím potrácené je nová láska, která se nemůže narodit z pohlavní sobecké lásky lidské; milenka objímající v noci v mansardě velkoměstského činžáku tělo svého milence, cítí naráz, že je „nad svět větší“: vstoupily v ně bytosti všech bědných a trpících obyvatelů toho domu; je tajemný vztah zástupný mezi čistou milenkou básníkovou a nevěstkou z noční kavárny jí podobnou... Stojíme zde, zdá se, na prahu jakéhosi nového symbolismu, kde idea vtěluje se v realitu, ale jinak, diskretněji a životněji, než bylo u symbolismů starších. Organicky přecházejí tentokrát rysy individuálnosti básníkovy v mlžnější, ale mohutnější, olbřímí obrysy velikého nového boha, kterého nese na svých plecích a jemu slouží jaksi za živý podstavec. Pokud byl živ Wolker, nevěděli jsme toho, zdá se mi, tak určitě jako nyní, kdy zemřel a s ním splynul. Poučuje nás ještě svou smrtí, on, který nás vedl a poučoval již svým životem; je to možné jen u duchů opravdových a životných. Jeho nový bůh, do něhož nás na chvíle již věnil ve svých několika nejlepších básních nového kolektivismu duchového, začíná nás s ním již nyní spojovati nějak nově a úplněji, než bylo za jeho života.